

A családvédelem és a munkaalkalom biztosítása.

Tóth Józsei dr. előadása.

A családvédelem feladatát az állam gazdaságpolitikája szempontjából is vizsgálni kell. A gazdaságpolitika körébe tartoznak mindazok az intézkedések, amelyeknek az a célja, hogy egy-egy ország népességét a társadalom mindenkori fejlődési állapotának megfelelő mértékben anyagi javakkal lássák el. Az anyagi javak nemcsak a vegetatív élet fenntartásához nélkülözhetetlenek, de az azokkal való rendelkezés egyúttal előfeltétele annak is, hogy az ember magasabbrendű céljainak élhessen. Ezért a családvédelem az állam gazdaságpolitikájával szemben azt az alapvető követelést támasztja, hogy annak számára, aki a társadalomban csak munkavállalás útján foglалhatja el az őt megillető helyét és munkához jutni nem tud, a munkaalkalmat biztosítsa.

Nem szükséges bőven fejtegetni, hogy a munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság mit jelent a családvédelem szempontjából. Aki abból él, amit munkájával keres, annak számára a munkaalkalom biztosítása a család fenntartásának biztonságát jelenti. Ez a létbiztonság a családvédelem szempontjából mérhetetlenül nagyjelentőségű és éppen ezért, ha a családvédelemről van szó, azok számára, akik munkára vannak utalva mindennapi

kenyerük megkeresésében és saját erejükből munkához jutni nem tudnak, a munkaalkalom biztosítását követelni kell. Ezzel az állásponttal szemben fel lehet hozni azt, hogy az ember és így a család élete nem a munkaalkalom biztosításától függ, hanem azoknak az életfontosságú javaknak a fogyasztásától vagy használatától, amelyek nélkül az emberi életet fenntartani nem lehet. Ezeket a javakat — mondhatják — a munkanélküli megszerezheti a munkaalkalom biztosítása nélkül is, ha munkanélküli segélyben részesül, akár a társadalmi biztosítás szociális intézménye, akár a társadalom önkéntes karitatív tevékenysége révén. Ezzel a felfogással szemben azonban arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy az ember életét a társadalom életformája szerint kell biztosítanunk. Ha az embernek a társadalomban munkavállalás útján kell rendeltetése szerint helyét megtalálnia, akkor a munkavállalás lehetőségének meg is kell lennie.

A munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság általános elvi követelményként jelentkezik az állammal és a társadalommal szemben. Emellett az általános elvi követelmény mellett másodszorban lép elő az a követelés, hogy — ha rendkívüli körülmények találkozása miatt a munkaképes ember munkához nem juttatható — a létfenntartás a munkanélküli segély formájában is biztosítandó. A létbiztonság és ezzel együtt a család életének biztonsága tehát elsősorban a munkaalkalom biztosítását, másodszorban pedig az intézményes munkanélküli segélyt követeli meg.

A munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság kifejezhető a munkához való jog jelszavával is.

Ezt a jelszót a politikai pártprogramokban gyakran megtaláljuk, sőt nem egyszer használják azt olyan értelemben, mintha természetjogi követeléssel állnánk szemben. Ha a munkához való jogot a munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság értelmében használjuk, ez ellen semmi észrevételt sem kell tenni, mert kizárólag valamely fogalom kifejezésének módjáról van szó. Abban az esetben azonban, ha a munkához való jog kifejezése mögött a társadalmi élet berendezkedésére vonatkozó elképzelések húzódnak meg, helyénvaló az óvatosság, mert könnyen azt a téves hitet keltjük, mintha a társadalom gazdasági berendezkedésének csak egyetlen alapelve volna: a munkához *való* jog biztosítása s mintha a társadalmi berendezkedés bonyolult kérdéseit kizárólag a munkához való jog követelménye szempontjából kellene elbírálni. A munkához való jog kifejezésének használatában rejlő veszedelmek megvilágítása a következők megfontolását teszi szükségessé:

1. A társadalom és annak keretében az ember élete sokkal bonyolultabb, semhogy a társadalmi élet szervezésénél csak egyetlen egy elvet lehetne szem előtt tartani. Amint az emberi élet mélyebb értelme abból a kettősből származik, hogy az embernek halhatatlan lelke és anyagi szükségletet érző teste van, épp úgy nem lehet a társadalmi élet szervezésével kapcsolatban sem olyan elvet kimondani, amely mellé azzal egyenértékű más szervezési elvet nem kellene állítani. „Add meg a császárnak, ami a császáré és az Istennek, ami az Istené.” Kétezer év óta a keresztény társadalom életében ez a kétirányú kötelesség megingathatlan alapelvként ragyog a keresztény állam-

polgárok szeme előtt. Ha az ember helyzetét a társadalomban nem lehet egyetlen alapelvre visszavezetni már akkor sem, amikor először vetődik fel az ember és a szervezett társadalom egymáshoz való viszonyának a kérdése, akkor természetesnek kell találnunk, hogy a magától értetődőnek látszó munkához való jog sem lehet gazdasági szempontból olyan alapelv, amely a társadalom gazdasági berendezkedésének módját egyedül határozhatja meg.

2. A társadalomnak a gazdasági rendje mellett van állami, vallási és kulturális rendje is. A társadalmi életnek ezek a különböző síkokon mozgó részei szoros kapcsolatban állnak egymással, az egyik a másikra nemcsak hatással van, hanem egymást kölcsönösen meg is határozzák. Ez a körülmény a társadalmi élet szervezése szempontjából különösen akkor válik nagyjelentőségűvé, amikor a fontosság szempontjából a vallási rendnek tulajdonítjuk az elsőbbséget, mert a vallás az, amely az emberi élet tartalmát és célját megadja. A materializmus esett abba a túlzásba, hogy szemléletében a gazdasági rend jelentősége megnövekedvén, a többi hármat valósággal beolvasztotta a gazdasági rendbe. Az ilyen és ehhez hasonló túlzásoktól óvakodnunk kell abban a tudatban, hogy a társadalom gazdasági rendje csak az eszközt szolgáltatja az ember magasabbrendű céljaihoz. Minden olyan kívánság, amely a társadalom gazdasági rendjére vonatkozik, felszínre hozhatja az állami, a vallási és a kulturális élet alapvető kérdéseit, tehát mindazokat a kérdéseket is, amelyek a társadalom, annak keretében pedig a család

lényegét alapvetőbben érintik, mint a szóban forgó kívánság a gazdasági rendét.

3. A munkához való jog feltétel nélkül való érvényesítése messzemenő következményekkel járhat magára a gazdasági rendre is. Előfordulhat, hogy a munkaalkalom biztosítására való törekvés az állam pénzügyi egyensúlyát veszélyezteti, aminek végső következménye vagy az infláció, vagy a gazdasági élet kollektív megszervezése lehet. Az infláció veszedelme a munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság teljesítésének gyakorlati akadályára utal adott gazdasági berendezkedés mellett. Éppen azért, mert a munkaalkalom biztosításának a gazdasági berendezkedésben gyökeredző akadályai lehetnek, nem szabad a munkaalkalom biztosítását minden körülmények között érvényesítendő elvnek tekinteni és ez a magyarázata egyúttal annak is, hogy ha a keresztény társadalombölcselet a munkához való jogot, mint kifejezést használja is, azt nem tekinti minden körülmények között érvényesíthető individuális jognak, hanem csak olyan gazdaságpolitikai célkitűzésnek, amely a munkanélküliek számára a munkaalkalom teremtését követeli meg. Ebben a körülményben találja magyarázatát az, hogy a keresztény társadalom bölcslőt a munkához való jog mellett az élethez való jog biztosítása érdekében más intézményes gondoskodást is odaállítanak követelményként az állammal szemben. Így mondja például Kovrig Béla, a keresztény társadalompolitika kimagasló képviselője, hogy a létbizonytalanság akkor szűnik meg, ha a közhatalom elismeri minden állampolgárának az életre való jogát, ennek alapján a munkaképes állampol-

gároknak a munkára való jogát, s ha ez lehetetlenül, a munkaképtelenek javára elismeri az állampolgárnak a közösség terhére történő ellátásra való jogát.

4. A munkaalkalom minden feltétel nélkül való biztosítása a munkánélküli munkaképes ember számára a gazdasági élet berendezkedésének átalakítását, annak esetleg kollektív alapon történő megszervezésére vonatkozó követelés felállítását vonhatja maga után. A munkához való jog természetjogi formulázása Fouriertől származik, akinek állásfoglalásában a falanszterben élő emberek társadalmi képe rejtőzik. Louise Blanc, aki 1848-ban a munkához való jog korlátlan érvényesítése mellett harcolt az akkor kitört francia forradalom alkalmából, a szervezett társadalmat kisebb-nagyobb, egymástól független termelő közösségekre kívánta szétbontani, aminek következtében az állam elenyészne. A munkához való jog ezenkívül különböző államszocialista tanításokban is szerepet kapott. Mindezek a körülmények világossá teszik, hogy ha használjuk is a munkához való jog jelszavát, annak tartalmi lényegét élesen meg kell különböztetni a keresztény társadalombölcslelettől idegen szemléletekben szereplő és a munkához való jogot hangoztató követelésektől. A tévedések elkerülése végett helyesnek látszik, ha a munkához való jog kifejezését elkerüljük és helyette inkább a munkaalkalom biztosításának kívánságát hangoztatjuk az állam gazdaságpolitikájával szemben.

A munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság a keresztény társadalom erkölcsi parancsán nyugszik. Ez az erkölcsi parancs azt mondja, hogy

a társadalomnak mint közösségnek, továbbá az államhatalomnak, mint a szervezett társadalom világi vezetőjének, valamint a társadalom minden egyes tagjának törekednie kell arra, hogy a munkanélküli munkához jusson. XIII. Leó pápa a *Rerum novarum*-ban már kötelességévé teszi a keresztény világ számára az erre való törekvést. XI. Pius pápa enciklikáiban nemcsak felszólította erre a keresztény hívőket, hanem az államok feladatává tette a munkanélküliek munkához juttatását. A keresztény társadalmi igazságok között ilyen módon foglal helyet a munkaalkalom biztosítása, amelyre való törekvés keresztény kötelesség.

A munkaalkalom biztosítása — mint már mondtuk — gazdaságpolitikai feladat. Ha nem elég-szünk meg az elvi állásfoglalással, akkor a gazdaságpolitikát illetően is állásfoglalásra kényszerülünk. A keresztény társadalmi igazságok hangoztatása nemcsak arra szolgál, hogy az arra illetékesekre buzdítólag hasson, hanem arra is, hogy az időközönként felmerülő gyakorlati kérdéseknél az állásfoglalást a keresztény társadalmi igazságokból levonható következtetésekkel megkönnyítse. Amilyen világos egyrésről, hogy a munkaalkalom biztosítása nem szolgálhat alapul vagy ürügyül a társadalom egészséges életének megbontására, épp olyan világos másrésről az is, hogy a gazdaságpolitika célkitűzései között az első helyet kell elfoglalnia a munkaalkalom biztosításának.

Olyan időket élünk, amikor a munkanélküliség nem szerepel a társadalmi bajok első vonalában. Ez azonban nem jelenti azt, hogy munkanélküli nincs az országban és ennek révén egyes családok

létalapja nem forog veszedelemben. Meg lehet állapítani ugyanis, hogy amint az ország egyes területein kevés a munkás, épúgy az ország más területein munkásfelesleg jelentkezik, amely munkához jutni nem tud. Ezért minden mástól eltekintve még a mai rendkívüli viszonyok mellett sem felesleges hangoztatni, hogy kötelességeink vannak a munkaalkalom biztosítása terén. De ha a jövőbe nézünk, a keresztény társadalmi kötelesség hangoztatásának fontossága különösen megnövekszik.

A világgazdasági válság rettenetes munkanélküliségére mindenki jól emlékezhetik. Nem kevésbé él az emlékezetünkben az 1914—1918. évi világháború megszűnése után előállt foglalkoztatási probléma. Ami pedig az 1929—1934. évek világgazdasági válságát illeti, nincs biztosítékunk arra, hogy nem ismétlődik meg. Ma is háború dül és biztosra lehet venni, hogy a háború megszűnéséből keletkező gazdasági problémák ismét jelentkezni fognak. Milliós hadseregek szerelnek le és térnek vissza a leszerelés után a polgári életbe. A nemzetgazdaságok erőforrásainak túlnyomórésze állítódott be a háborús célok szolgálatába és a háború befejezése után ezeket át kell állítani a haditermelésről a polgári szükségletek kielégítésére szolgáló javak termelésére. A visszatérés a béke évek termelési rendjére ezúttal az állam gazdaságpolitikájának problémái között még nagyobb súllyal fog jelentkezni, mint az első világháború után. És pedig azért, mert a háborús erőfeszítés a nemzetgazdaság erőforrásait nagyobb arányban vette igénybe a második, mint az első világháború s ennek megfelelően a visszatérés a

polgári termelésre nehezebben és nagyobb zökkenőkkel fog végbemenni. Minden átmenet a gazdasági életben a munkanélküliség veszedelmét idézi fel. Ezért nincs semmi túlzás abban az állításban, hogy a munkaalkalom biztosításának kérdése ma, amikor munkanélküliség gazdaságpolitikai problémákat nem támaszt, épp olyan aktuális, mint néhány évvel ezelőtt volt, amikor a munkanélküliség a gazdaságpolitika legfőbb problémáját képezte. Ez a kérdés aktuális pedig azért, mert már ma fel kell készülnünk a jövő problémák megoldására és ezek között elsősorban a munkanélküliség kérdésének a keresztény erkölcsi elveket kielégítő rendezésére.

Az első világháború alatt az átmenetgazdasági problémáknak Magyarországon is olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak, hogy az akkori kormány a problémák megoldásának előkészítésére átmenetgazdasági minisztert nevezett ki. Akkor a társadalom gazdasági rendjének a kérdése nem látszott vitásnak a különböző oldalról előhozott olyan számos reformjavaslat ellenére sem, amely a gazdasági rendben számottevő, hogy ne mondjuk, forradalmi változást kívánt életrehívni. Ma viszont a helyzet az, hogy a társadalom gazdasági rendjében azok a változások, amelyek az elmúlt évtized alatt mint gazdasági válságtünetek jelentkeztek, számos vonatkozásban tartósaknak ígérkeznek és így arra utalnak, hogy az első világháború befejezése után a gazdasági rend átalakulásának a folyamata indult meg, amelynek végső kifejlődését még ma sem lehet biztosan megítélni. A munkanélküliség kérdése szempontjából ez a különbség olyan nagy, hogy már most indokolja a leg-

nagyobb erőfeszítést az esetleg felmerülő munkanélküliség kérdésének rendezésére.

Jellemző esetet kívánok felhozni az előbb elmondottak megvilágítására. Az elmúlt világgazdasági válság okait igen sok tényezőben lehet megjelölni, de ennek ellenére kétségtelen, hogy annak előidézésében vezető szerep jutott a monetáris okoknak. Pénzügyi szempontból számos vonatkozásban olyan új helyzet állott elő, amelynek megítélése a korábbi tapasztalatok alapján rendkívül nehéz volt. Aktuális problémák súlya alatt annak idején vizsgálat tárgyává tették a munkaszerzés lehetőségét a pénzügyi problémák szempontjából. Az ebben a tárgyban a világgazdasági válság kellős közepén rendezett anketon azután többek között kiderült az, hogy nem tudják eldönteni, vajjon a Magyarországon tapasztalható pénzügyi jelenségek inflációt vagy deflációt mutatnak-e. Miután két ellentétes dologról volt szó, tehát nem tudtak eldönteni olyasmit, hogy valami fekete-e vagy fehér. Mivel a munkaszerzés érdekében más intézkedésre van szükség akkor, amikor infláció van és megint más intézkedésre, amikor defláció van, könnyen elképzelhetjük, hogy a családvédelem érdekében követelhető munkaalkalom biztosítása annak idején a gyakorlatban milyen alapvető nehézségekbe ütközött. A jövőt illetően éppen az itt nyert tapasztalat alapján kell kívánni azt, hogy az illetékesek a munkaalkalom biztosítása céljából felmerülő gazdaságpolitikai és pénzügyi problémákkal behatóan már most foglalkozzanak, a gazdaságpolitikai vezetés számára az irányelveket már előre tisztázzák, hogy, amikor már az intézkedés ideje érkezett el, az intézkedé-

sekre, ne pedig az elméleti állásfoglalásokra kerüljön sor.

Természetes, hogy a fent körvonalazott kívánság teljesítése nem könnyű, mert a jövőt illetően sokszor csak spekulációra vagyunk utalva. De azt hiszem, éppen ilyen helyzetben van különösen szükség arra, hogy elvi álláspontot foglaljunk el, amelyhez minden körülmények között ragaszkodunk. Nem tudjuk például még ma megítélni, hogy a jövőben kialakuló gazdasági rendben milyen szerep fog jutni a közérdek által szabályozott gazdasági szabadságnak. De éppen az ilyen nagyhorderejű kérdések bizonytalansága esetén tehetnek nagy szolgálatot a keresztény társadalombölcseleti igazságok és az azokból vonható következtetések. Az az állásfoglalás, amelyet Wünscher Frigyes úgy fejezett ki, hogy a szabadság korlátoztassék addig, amíg mindenkinek tisztességesen megfizetett munkát, a munkaképtelenek pedig a létminimumot biztosító ellátást nem adhatunk, a jövő gazdasági rendjére vonatkozó kérdések bizonytalansága mellett sem hagy kétséget, hogy mi a kötelessége az egyeseknek, az államnak és az egész társadalomnak annak a keresztény erkölcsi parancsnak nyomán, amely létbiztonságot követel mindenki számára.